

**Мікола Хаўстовіч**

Варшава

### Зводны і спісы *Казання*

Іван Насовіч у 1848 г. атрымаў вялікі вершаваны тэкст (першы радок: *Вотъ цепенъ який людъ ставъ...*, усяго – 234 радкі) ад святара “из Унитов, принявшаго Православіе Мстиславской, Казимирово-Слободской церкви<sup>1</sup> отца Григория Бочко”<sup>2</sup> і апублікаваў у 1873 г. у сваёй працы<sup>3</sup> *Бѣлорусскія пѣсни*, змешчанай у выданні<sup>4</sup> *Записки императорскаго русскаго географическаго общества по отдѣленію этнографіи*<sup>5</sup>. У навуковы ўжытак гутарку ўвялі Я. Карскі<sup>6</sup> і М. Гарэцкі. Апошні да таго ж апублікаваў уласны запіс (161 радок), зроблены на “Амсьціслаўшчыне”<sup>7</sup>.

<sup>1</sup> Мясцэчка Казімірава Слабада – гэта колішняе прадмесце Мсціслаўля. У НГАБ (ф. 2358) маюцца дакументы 1841–1912 гг. (Кнігі прыходу і расходу грошай, кнігі шлюбных запісаў, метрычныя кнігі аб народжаных, стары вопіс), якія паходзяць з Казімірава-Слободскай Крыжаўзнясенскае царквы мястэчка Казімірава Слабада Мсціслаўскага павета Магілёўскае губерні. Алег Трусаў пісаў, што мураваная царква была пабудаваная ў сярэдзіне XIX стагоддзя на месцы былой драўлянай уніяцкай царквы.

<sup>2</sup> *Бѣлорусскія пѣсни, собранныя И.И. Носовичемъ* [в:] *Записки императорскаго русскаго географическаго общества по отдѣленію этнографіи*, том пятый, С.-Петербургъ 1873, с. 126–133.

<sup>3</sup> Беларускія фальклоразнаўцы даводзяць, што праца *Бѣлорусскія пѣсни* з’яўляецца самастойнай: “складальнік узяў тэксты (а іх там больш за 350) са зборнікаў Я. Чачота і А. Рыпінскага і выдаў іх, не пазначыўшы крыніц запазычвання”. Гл.: І. Ц і ш ч а н к а, *Насовіч Іван* [у:] *Беларускія пісьменнікі: Біябібліяграфічны слоўнік у 6 тамах*, т. 4, Мінск 1994, с. 382.

<sup>4</sup> *Записки* выходзілі ў С.-Пецярбурзе з 1846 г. З 1866 г. кожнае з трох addenda (агульнай геаграфіі, статыстыкі, этнаграфіі) мела сваё асобнае выданне.

<sup>5</sup> Іван Цішчанка сцвярджае, што ў працу *Бѣлорусскія пѣсни* І. Насовіч уключыў уласныя гутаркі, а *Вотъ цепенъ який людъ ставъ...* – адна з іх. Як аргумент ён падае той факт, што ў рукапісе яна называецца *Изображение развращения нравов*. Гл.: І. Ц і ш ч а н к а, *Хто аўтар ананімнай паэмы?*, “Помнікі гісторыі і культуры Беларусі” 1984, № 3, с. 22–23; І. Ц і ш ч а н к а, *Насовіч Іван* [у:] *Беларускія пісьменнікі...*, с. 382.

<sup>6</sup> Е. К а р с к и й, *Белорусы: в 3 томах*, т. 3: *Очерки словесности белорусского племени*, Минск 2007, с. 330–332.

<sup>7</sup> М. Г а р э ц к і, *Хрыстаматыя беларускае літэратуры. XI век – 1905 год*, Вільня 1922, с. 182–185. Тэкст М. Гарэцкага вельмі блізкі да надрукаванага І. Насовічам (складаецца ўражанне, што апушчаны радкі, дзе закранаецца рэлігійная

Магчыма, *Kazanie księdza Antoniego Hromyki* (1845) з рукапіснай хрэстаматыі (не захавалася) А. Рыпінскага – гэта яшчэ адзін запіс гутаркі *Вот цяпер які люд стаў*<sup>1</sup>. М. Піятуховіч, які працаваў з паперамі А. Рыпінскага, даў *Kazaniu* адно толькі кароткую (відавочна, з прычыны атэістычнага духу часу) характарыстыку: “Гэты твор найменш цікавы з усіх тых, якія змешчаны ў рукапісах Рыпінскага. Твор прадстаўляе сабою вершаваны пераказ розных павучальных палажэнняў, якія звычайна развіваюцца ў касцельных казаннях”<sup>2</sup>. Для нас жа вельмі істотным з’яўляецца тое, што ў хрэстаматыі А. Рыпінскага *Kazanie* было запісана на 13 старонках (с. 75–87), а г. зн. мела прыкладна 150–160, а найбольш – 200 радкоў. Антона Грамыку А. Рыпінскі ўключыў у лік 55 літаратараў, “якія нарадзіліся на Белай Русі, або таксама пра яе пісалі на абедзвюх мовах нашай правінцыі, як польскай, так і русінскай”<sup>3</sup>. Г. Кісялёў, не падаючы крыніцу, каментуе дадзены запіс: “Грамыка Антон Ігнатавіч – зямляк і сучаснік Рыпінскага, ксёндз-настаяцель Станькаўскай<sup>4</sup> парафіі Віцебскага пав.”<sup>5</sup>. Вядома таксама, што напрыканцы 1850-х гг. А. Грамыка быў пробашчам аднаго з касцёлаў Суражскага пав.: ягонае прозвішча знаходзіцца сярод падпісчыкаў на часопіс “*Teka Wileńska*” на 1859 г.<sup>6</sup>; істотным з’яўляецца і тое, што святар быў аўтарам варшаўскага часопіса “*Pamiętnik Religijno-Moralny*”<sup>7</sup> (праўда, публікацыі не выяўлены); памёр Антон Грамыка ў 1862 г.<sup>8</sup>.

Верагодна, менавіта гутарка *Вот цяпер які люд стаў*... згадвалася ў выдадзенай пад рэдакцыяй Я. Тышкевіча кнізе *Апісанне Барысаўскага павету*: “Ёсць нават рыфмаванае казанне (*kazanie rymowe*), даволі папулярнае”<sup>9</sup>. Яго, як і песню *O mój Boże! wieru u Ciabie*, аўтары кнігі прыпісвалі езуітам.

---

тэматыка). Можна дапусціць, што М. Гарэцкі, рыхтуючы свой запіс да друку, выкарыстоўваў і публікацыю І. Насовіча.

<sup>1</sup> А. Рыпінскі называе яшчэ два творы А. Грамыкі: *Zabytek z 1812 roku* (урывак) і *Hulanka muzyczna* (68–74 старонкі *Хрэстаматыі*, што можа складаць блізу 80–110 радкоў). *Hulanki muzyki* Вячаслаў Мартысюк прапануе “прымеркаваць” да гутаркі *У пановъ нхто безъ спросу*.

<sup>2</sup> М. Піятуховіч, *Рукапісы Рыпінскага* [у:] *Шляхам гадоў: Гісторыка-літаратурны зборнік*, уклад. Г. Кісялёў, Мінск 1990, с. 230.

<sup>3</sup> А. Рыпінскі, *Пісьмо да Адама Плуга* [у:] *Пачынальнікі: 3 гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст.*, 2-е выд., Мінск 2003, с. 176.

<sup>4</sup> Маёнтак і вёска Станькі. Касцёл Беззаганнага Зачацця Найсвяцейшай Марыі пабудаваны ў 1688 г. Ён апекаваліся айцы-кармеліты.

<sup>5</sup> Гл.: *Пачынальнікі...*, с. 180.

<sup>6</sup> Гл.: *Lista prenumeratorów na „Tekę Wileńską”*, „*Teka Wileńska*” 1858, nr piąty.

<sup>7</sup> Гл.: K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia polska XIX stulecia*, II wyd., t. X, Kraków 1972, s. 411.

<sup>8</sup> Гл.: *Archidiecezya Mohilewska*, „*Gazeta Warszawska*” 1863, nr 90 (21 kwietnia). За інфармацыю дзякую Вячаславу Мартысюку.

<sup>9</sup> [E. Tyszkiewicz], *Opisanie powiatu borysowskiego: pod względem statystycznym, geognostycznym, historycznym, gospodarczym, przemysłowo-handlowym i lekarskim: z dodaniem wiadomości: o obyczajach, spięwach, przysłowiach i ubiorach ludu, gusłach, zabobonach i t. d.*, Wilno 1847, s. 383.

Зусім нядаўна Лявон Баршчэўскі выявіў у аддзеле рукапісаў бібліятэкі імя кн. Чартарыскіх у Кракаве гутарку *Wiersz Ruski o Religii i Obyczajności*<sup>1</sup>, якая асобнымі сваімі радкамі нагадвае гутарку *Вот цяпер які люд стаў...* Праўда, сам літаратуразнаўца, а таксама шэраг навукоўцаў (Я. Янушкевіч, А. Мальдзіс) не надаюць гэтаму асаблівага значэння, бо лічаць, што “наўпроставых супадзенняў <...> зусім няшмат”. І катэгарычна не пагаджаюцца “лічыць знаходку шараговым, яшчэ адным спісам раней вядомай гутаркі”.

Аднак усё ж варта прыгледзецца да гэтых супадзенняў. У паддзенай ніжэй табліцы ў левай калонцы – строфы з гутаркі *Вот цяпер які люд стаў...*, апублікаванай І. Насовічам у 1873 г., а ў правай – строфы з гутаркі *Wiersz Ruski o Religii i Obyczajności*, выяўленай Л. Баршчэўскім у 2014 г. У дужках – нумары радкоў.

**Вот цяпер які люд стаў...**

1. Есць такіх на свѣцѣ много,  
Што запомнили на Бога.  
Себе любюць ўсего болѣ,  
По своей идуць ўси волѣ,  
Малу вѣру въ Бога маюць,  
Ворожитовъ призываюць....  
(3–8)
2. Нарѣкаюць въ томъ на Бога,  
Што у ихъ нема нічо́го.  
(9–10)
3. Надъ крохою хлѣба млѣецъ:  
Даць голодному жалѣецъ.  
(15–16)
4. На небо цепенъ не дбаюць:  
Мужи по дзвѣ жонки маюць,  
Жонки другихъ мужиковъ.  
Знаць цепенъ ужъ свѣтъ таковъ.  
(19–22)
5. Взяць чужое имъ не грѣхъ;  
Думаюць, – уйдзець за смѣхъ.  
(25–26)
6. Хто безъ грошей и безъ хлѣба,  
Тыхъ людзей и намъ не треба...  
(29–30)
7. И панъ цягнець по богатомъ,  
Коли судзиць брата съ братомъ.  
Богачъ скривдзивъ, ёнъ и правъ;  
Бѣдный скривженъ, чымъ пропавъ.  
(33–36)
8. Нападаецъ братъ на брата;  
Роднымъ браццямъ цѣсна хата...  
(73–74)

**Wiersz Ruski o Religii i Obyczajności**

1. U nas teper takich mnoha –  
Sztó nie pomnieć wżó na Boha,  
A na bliżnoho nikoli –  
Wsio czyniać po swoiey woli.  
Boha swajho znieważajut –  
Warażbitow przyzywajut...  
(1–6)
2. A na Boha narekajem –  
Sztó w chacie chleba nie majem.  
(11–12)
3. Nad kryszkoy chleba mlejesz –  
Hołodnomu dać żalejesz.  
(53–54)
4. Ciepier na Boha nie dbajuć[,]  
Bo wżó pa dwie żonki majuć.  
Żąka czasom troch mužaków –  
Wot cieper swiet nie takow!  
(31–34)
5. Szto czużoje wżiat’ to nie hrech –  
Razumiejesz być to za smiech.  
(35–36)
6. Mało hroszy, mało chleba –  
Mało ziemi, boley treba.  
(43–44)
7. Prijdet sudyt tabie kaho –  
Pier[sz] uhlaniesz na bahataho.  
Chto dasć boley, prawda taho –  
Chudy prapaw, wina jaho.  
(47–50)
8. Hniewajecca Brat na Brata –  
Czasem kryku połna chata.  
(55–56)

<sup>1</sup> Rkps Czart. 13139: XVIII–XIX w. *Wiersze przeważnie patriotyczne, satyry polityczne, rozprawki, tłumaczenia, varia literackie.*

- |                                                                                   |                                                                                        |
|-----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|
| 9. Сестра сестрѣ клятбы досыць, –<br>Кабъ пропала, Бога просиць!<br>(77–78)       | 9. Mież siestrami kładby dosyć –<br>Kap prapała, Boha prosić.<br>(57–58)               |
| 10. Дзѣці часто бацьку лаюць,<br>Клянучъ матку, зневажаюць...<br>(79–80)          | 10. Baćku[,] Matku znieważajesz –<br>Za szto wiek karotki majesz.<br>(17–18)           |
| 11. Жаль куска для бацьки хлѣба,<br>Якъ бы ѣсць ему не треба...<br>(85–86)        | 11. Żali[j]esz kawałka chleba –<br>Won honisz z chaty[,] da nie treba.<br>(25–26)      |
| 12. И рукамъ своимъ дасць волю,<br>На свою не помня долю...<br>(91–92)            | 12. Kali rukom dajesz wolę,<br>Pomniy na swoję niedolę.<br>(27–28)                     |
| 13. И за то быць у пекли грѣцѣца,<br>Коли словомъ къ имъ порвецца...<br>(97–98)   | 13. Chto językom bić parwiecca –<br>Tamu treba w piekle hrecca.<br>(29–30)             |
| 14. Всегда зависць маець голый,<br>Што у сусѣда хлѣбъ и пчелы.<br>(103–104)       | 14. Majęć chleba, majęć pszczoły –<br>Ty b chaciew jak ty kab ion byw hoły.<br>(61–62) |
| 15. Хоць свойго ажъ натто маець,<br>А чужое ўсе хапаецъ.<br>(111–112)             | 15. Inszy nadto swajho majęć –<br>Taki czużoje chapajeć.<br>(81–82)                    |
| 16. А pozyчиць, то на тое<br>Квапиць квоты узяць у двое.<br>(115–116)             | 16. Bo pożyczajesz na toje –<br>Sztoby odabrać we dwoje.<br>(41–42)                    |
| 17. Свѣтъ увесъ ёнъ, кабъ примѣвъ,<br>Енъ къ собѣ соскресци бъ мѣвъ.<br>(117–118) | 17. Wieś swiet zharnut odyn chatiew[,]<br>Kali b z stolki syły miew.<br>(45–46)        |
| 18. Свята хоць не много маемъ,<br>Ици въ церковь забываемъ...<br>(163–164)        | 18. Swiata choć nie mnoho majem –<br>I to na mszy nie bywajem.<br>(9–10)               |
| 19. Бацька самъ бывъ не цекавъ,<br>Богородзицы не знавъ...<br>(171–172)           | 19. Każesz[,] Baćko toż nie umiew –<br>Chleb dzialtoho dobry miew...<br>(125–126)      |
| 20. Годы жъ хлѣбны узѣявились,<br>Зновъ на Бога мы забылись.<br>(179–180)         | 20. Aż jak tolka chleb zjawiwsia –<br>Znowu na Boha zabywsia.<br>(129–130)             |
| 21. Кольки хлѣба намолочиць,<br>У корчомку ўсе волочиць...<br>(193–194)           | 21. Xiędzu czasem dać nie chcesz[,]<br>A w Karczmu zausiod wałoczysz.<br>(105–106)     |
| 22. Жонка ци зачнець сварицьца,<br>Ёнъ кидаетца къ ей бицца...<br>(203–204)       | 22. Jak stanieć w Domu swarycca –<br>A prytoż zacznieć i bicca...<br>(139–140)         |
| 23. Отморозиць руки-ноги,<br>Тогды вѣчный ёнъ убогій.<br>(217–218)                | 23. Ad marozu ruki[,] nohi –<br>Ot ciepier [ – ] wieczny ubohi.<br>(171–172)           |
| 24. Обвандруецъ уся селы,<br>Босый, калѣка и голый.<br>(227–228)                  | 24. Wymandrujesz usie sioły –<br>Jak byw, tak i budziesz hoły.<br>(183–184)            |

Фактычна, 56 радкоў у тэкстах – агульныя! А гэта чацвёртая частка твораў. Ці маем мы права сцвярджаць, што перад намі “самастойныя”

гутаркі? Тым больш, што яны датычаць аднае і тае ж тэматыкі, узнімаюць падобную праблематыку ды маюць ідэнтычны пафас.

Знаходка Л. Баршчэўскага паставіла перад гісторыкамі літаратуры складаныя тэксталагічныя задачы, прымусіла актывізаваць пошукавую і аналітычную працу. І гэта ў хуткім часе прынесла свой плён<sup>1</sup>. Мовазнаўца Ніна Сянкевіч звярнула ўвагу, што ў газеце “Віленский вестник” у 1889 г. нехта Ів. Сиротка надрукаваў фрагмент гутаркі *Проповѣдь старика къ молодежи о томъ насколько молодые заблудились и отъ Бога отступились: У насъ цяперъ такихъ многа* (76 радкоў) з уступам і пасляслоўем. Дадзены тэкст – кароткая рэдакцыя выяўленага Л. Баршчэўскім тэксту.

Вячаслаў Мартысюк згадаў, што як версію названага твора можна разглядаць “казанне зашаломскага бацюшкі” *Вотъ видите вы, дѣти..., надрукаванае ў кнізе Е. Радзіміча (Е. Раманава) Милостивый Осипъ, или Милости хочу, а не жертвы: Быль*, (Витебск 1896, с. 21–22)<sup>2</sup>.

Звернем увагу, што яшчэ М. Гарэцкі, аналізуючы “літаратуру няведамага аўтарства”, падаў, што “этнографу Шэйну запісалі яго [верш *Казанне*. – М. Х.] (да 1893 г.) у іншай рэдакцыі ў Віленшчыне”<sup>3</sup>. Сапраўды, у зборніку П. Шэйна *Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-западного края ў раздзеле Вирша новѣйшей формаціи* змешчана гутарка *Цяперъ у насъ такихъ много*<sup>4</sup> (110 радкоў), запісаная “ученикомъ Свислочевской семинаріи” Ракоцкім у вёсцы Рабуні (так у П. Шэйна; правільна: Рабунь<sup>5</sup>) Вілейскага павета Віленскай губерні<sup>6</sup>.

Не пакінем без значэння і той факт, што ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва (у фондзе Л. Бэндэ) захоўваецца тэкст *У нас цяпер такіх многа, што забываюцца на Бога...*, які яшчэ не ўведзены ў навуковы ўжытак.

<sup>1</sup> Дасюль літаратуразнаўцы працавалі толькі з фрагментам гутаркі (147 радкоў), апублікаваным паводле зборніка І. Насовіча спачатку ў хрэстаматыі *Беларуская літаратура XIX ст.* (Мінск 1950, с. 38–41), а пасля і ва ўсіх іншых выданнях падобнага тыпу (з часам нават згубілася пазначэнне, што твор публікуецца няцалкам). Гл.: *Беларуская літаратура XIX ст.: Хрэстаматыя*, Мінск 1971, с. 32–34, 339; *Беларуская літаратура XIX ст.: Хрэстаматыя*, Мінск 1988, с. 432–434, 482; *Залатая калекцыя беларускай літаратуры ў 50 тамах*, т. 3: *Літаратура першай паловы XIX ст.*, Мінск 2012, с. 1042–1046, 1079–1080.

<sup>2</sup> Тэкст апублікаваны ў выданні *Залатая калекцыя беларускай літаратуры ў 50 тамах*, т. 5: *Літаратура другой паловы XIX ст. у 2 ч.*, ч. 2, Мінск 2013, с. 59–60, 788.

<sup>3</sup> М. Гарэцкі, *Гісторыя беларускае літаратуры*, Мінск 1992, с. 194.

<sup>4</sup> П. Шейн, *Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края*, т. 2, Санктпетербург 1893, с. 677–680.

<sup>5</sup> Паводле *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (т. IX, Warszawa 1888, s. 349) у вёсцы Рабунь у 1880-я гг. жыло каля 500 чалавек розных веравызнанняў (відаць, праваслаўных з былых уніятаў і католікаў); тут была мураваная царква і гмінная школа, якую ў 1885/86 н. г. наведвала 40 хлопцаў і 4 дзяўчыны.

<sup>6</sup> Я. Янушкевіч у каментарах да перавыдання *Гісторыі* М. Гарэцкага фактычна падтрымаў гіпотэзу І. Цішчанкі, што аўтарам гутаркі *Вотъ теперь який людъ ставъ...* трэба лічыць І. Насовіча.

Такім чынам, на сённяшні дзень мы маем сем тэкстаў (пяць – надрукаваныя ў розных выданнях і два рукапісы), пры даследаванні якіх узнікаюць шматлікія праблемы: найперш – наколькі самастойныя гэтыя творы? Калі адзін тэкст напісаны на падставе другога, то які з іх быў першасным?

Яшчэ раз назавём гэтыя тэксты:

1. *Вотъ теперь який людъ ставъ...* (234 радкі). Гутарка паходзіць з Усходняй Беларусі (Мсціслаўшчына), датуецца 1848 г. Апублікавана І. Насовічам у 1873 г.

2. *Казаньне: Вот цяпер які люд стаў...* (161 радок). Тэкст паходзіць з тых самых мясцінаў; запісаны ў 1900–1920 гг.; ён вельмі блізкі да тэксту, дасланага Рыгорам Бочкам І. Насовічу (апушчаны радкі, дзе закраенаецца рэлігійная тэматыка). Апублікаваны М. Гарэцкім у 1922 г.

3. *Wiersz Ruski o Religii i Obyczajności* (206 радкоў). Л. Баршчэўскі і Я. Янушкевіч сцвярджаюць, што паходзіць твор з “заходніх абшараў нашай краіны”, маючы на ўвазе той факт, што рукапіс знаходзіўся ў Шчучынскім архіве князёў Друцкіх-Любецкіх. Аднак жа даследчыкі забыліся, што “архіў фарміраваўся самім князем Францішкам Ксаверыем Друцкім-Любецкім у Санкт-Пецярбурзе ў асноўным у 1821–1830 г.” і толькі пасля ягонай смерці ў 1846 г. быў перасланы ў Шчучын. А г. зн., што аркуш паперы з гутаркаю мог трапіць да князя з родных мясцін-уладанняў (мястэчка Пагост Загародскі на Піншчыне), а таксама падчас ягоны шматлікіх службовых паездак-падарожжаў. Мова рукапісу сведчыць пра ягонае палескае паходжанне. Аналіз іншых матэрыялаў папкі, дзе захоўваецца гутарка, дазволіў даследчыкам сцвердзіць, што беларускі твор паходзіць “з прамежку часу паміж другой паловай 1810-х гг. і 1824 гг.”, г. зн. датаваць тэкст можна пачаткам XIX стагоддзя.

4. *Проповѣдь ихъ [стариков. – М. Х.] къ молодежи, въ которой старикъ старается доказать, насколько молодые заблудились и отъ Бога отступились: У насъ теперь такихъ много...* (76 радкоў). Падаў да друку нехта Ів. Сиротка. Няма аніякіх звестак, дзе і калі запісана гутарка. Апублікавана ў газеце “Виленский вестник” у 1889 г.

5. *Цяперъ у насъ такихъ много...* (110 радкоў). Тэкст запісаны ў другой палове XIX ст. у в. Рабунь Вілейскага павета. Апублікаваны П. Шэйнам у 1893 г.

6. *Вотъ видите вы, дѣти...* (61 радок). Тэкст паходзіць з другой паловы XIX ст.; магчыма, запісаны і выпраўлены Е. Раманавым. Апублікаваны ў 1896 г.

7. *У нас цяпер такіх много, што забываюцца на Бога...* (Рукап. БДАМЛіМ, ф. 66, воп. 1, спр. 1369, арк. 1–9.).

Нават павярхоўнае знаёмства з гэтымі тэкстамі дазваляе зрабіць выснову: гутаркі І. Насовіча і М. Гарэцкага – гэта адзін спіс, гутаркі І. Сіроткі, Ракоцкага і Л. Баршчэўскага – другі, а тэкст з архіва Л. Бэндэ – трэці. (Тэкст Е. Раманава, нягледзячы на ягоную адрознасць ад усіх іншых тэкстаў, можна далучыць да другога спісу). Усе спісы – гэта тво-

ры маральна-этычнае праблематыкі. Больш дакладна: мы маем справу з трыма зводамі вершаваных тэкстаў XVIII – першае паловы XIX стст., якія святары выкарыстоўвалі дзеля маральнае навукі сваіх парафіянаў.

Можам вылучыць у першым зводзе:

па-першае, вершаваныя тэксты-развагі, напісаныя на падставе *Дзесяці Божых прыказанняў* (радкі 1–26)<sup>1</sup>;

па-другое, фрагмент гутаркі-казання пра багатага і беднага (радкі 27–58);

па-трэцяе, фрагмент гутаркі-казання пра сапсаванасць нораваў ў апошні час, пра варажнечу паміж сваімі: братамі, сёстрамі, бацькамі і дзецьмі (радкі 59–100);

па-чацвёртае, фрагмент гутаркі-казання пра сквапнасць і зладзейства (радкі 101–120);

па-пятае, фрагмент гутаркі-казання пра праўду (радкі 121–148);

па-шостае, фрагмент гутаркі-казання, у якім тлумачацца прычыны, чаму сапсаваліся норавы (забыліся пра Бога) (радкі 149–180)<sup>2</sup>;

па-сёмае, фрагмент гутаркі-казання пра жыццё і смерць п'яніцы (радкі 181–234).

У другім зводзе:

па-першае, вершаваныя тэксты-развагі, напісаныя на падставе *Дзесяці Божых прыказанняў* (радкі 1–70, 101–104);

па-другое, фрагмент гутаркі-казання пра багатага і беднага (радкі 71–82);

па-трэцяе, фрагмент гутаркі-казання пра Страшны суд (радкі 83–100);

па-чацвёртае, гутарка-казанне пра жыццё і смерць п'яніцы (радкі 105–206).

У трэцім зводзе:

па-першае, фрагменты другога зводу;

па-другое, маралізатарскі аповед пра сваякруху і нявестку, якія, не падзяліўшы печку, пабіліся, а пасля судзіліся, давёўшы гаспадарку да заняпаду.

Вядома, наш падзел (асабліва цвёрдая прывязка да пэўных радкоў) умоўны. Бо, відавочна, даступныя нам сёння тэксты запісаныя ад людзей, якія трымалі “маральную навуку” ў сваёй памяці. Магчымыя перастаноўкі некаторых фрагментаў.

Варта яшчэ раз падкрэсліць: паўтарэнне асобных строфаў у зводах вынікае з тае прычыны, што аўтары зводаў адвольна выкарыстоўвалі ведамыя ім тэксты асобных гутарак-казанняў, напісаных у даўнія часы ці то святарамі-уніятамі, ці то нейкім ерархам Уніяцкае царквы дзеля паляпшэння маральнасці сваіх парафіянаў.

<sup>1</sup> Існаваў беларускамоўны *Дэкалог* – вершаваныя і празайчныя *Дзесяць Божых прыказанняў* у вуснай традыцыі.

<sup>2</sup> Зусім верагодна, што А. Ельскі напісаў сваю гутарку *Аб жыцці і смерці п'яніцы* на падставе вядомых яму народных тэкстаў на падобную тэматыку.